

DARIUSZ KUBIAK

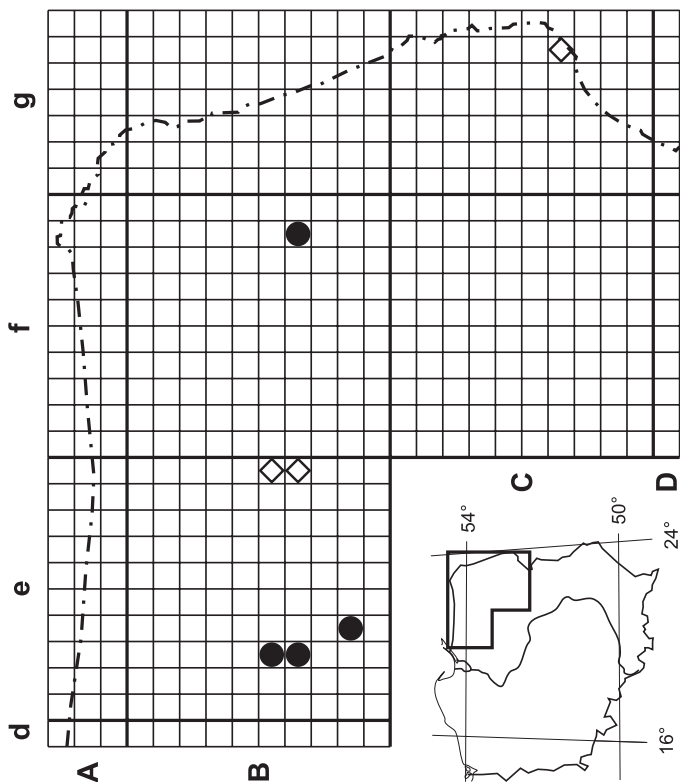
Katedra Mikologii, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
10-957 Olsztyn, ul. Oczapowskiego 1A
e-mail: darkub@uwm.edu.pl

Stanowiska ozorka dębowego *Fistulina hepatica* L. w północno-wschodniej Polsce

W latach 2005–2006 na obszarze Lasów Kudypskich, Puszczy Nidzickiej (Lasy Purdzko-Ramucko-Napiwodzkie) i Biebrzańskiego Parku Narodowego stwierdzono stanowiska ozorka dębowego *Fistulina hepatica* L. Ozorek dębowy jest stosunkowo rzadkim w Polsce grzybem. Podlega ścisłej ochronie gatunkowej od 2004 r. (Rozporządzenie 2004), jednak o jego ochronę apelowano już w połowie ubiegłego wieku (Orłowski 1949). W 1992 r. gatunek umieszczono na czerwonej liście grzybów zagrożonych wymarciem w Polsce (Wojewoda, Ławrynowicz 1992), gdzie sklasyfikowany został jako narażony na wymarcie – V. W najnowszym wydaniu czerwonej listy (Wojewoda, Ławrynowicz 2006) gatunek ten zaliczono do kategorii grzybów rzadkich – R.

Ozorek dębowy jest jedynym przedstawicielem rodziny ozorkowatych *Fistulinaceae*. Owocniki tego grzyba pojawiają się latem i na początku jesieni (od lipca, lub nawet wcześniej, od maja, do listopada). Rosną zwykle w dolnych partiach starych, żywych dębów *Quercus robur*, *Q. petraea* i kasztanów jadalnych *Castanea sativa*, ale mogą występować również na wysokościach kilkunastu metrów nad ziemią lub na świeżo ściętych pniach.

Ozorek tworzy owocniki jednoroczne, pojedyncze lub złożone z kilku kapeluszy zrosniętych nasadami, przyrośnięte bo-

Ryc. 1. Położenie stanowisk ozorka dębowego *Fistulina hepatica* w północno-wschodniej Polsce na tle siatki kwadratów ATPOL (Wojewoda 2000): romby – stanowiska znane (Wojewoda 2003), kółka – nowe stanowiska.

Fig. 1. Localities of *Fistulina hepatica* in north-eastern Poland against the background of ATPOL grid (acc. to Wojewoda 2000): open diamonds – known localities, black circles – new localities.

kiem do drewna, siedzące lub z krótkim trzonem. Kapelusze są początkowo guzowate, potem poduszkowate, łopatkowate lub półkoliste, za młodu miękkie i mięsiste, przypominające konsystencją surowe mięso, potem włókniste i sztywne. Gatunek charakteryzuje się występowaniem wolno zwisających, nie zrosniętych rurek hymenoforu (Domański i in. 1967). Ze względu na niezwykle wygląd i barwę owocników jest to grzyb bardzo łatwy do rozpoznania.

Ozorek jest fakultatywnym pasożytem drzew. Wywołuje delikatną zgniliznę, zwłaszcza rdzenia, która przebarwia drewno na głęboki, ciemnobrązowy kolor. Proces ten jest stosunkowo powolny. Po śmierci drzewa grzybnia żyje na jego drewnie saprotroficznie. Ozorek dębowy występuje w różnych typach zbiorowisk lasów liściastych i mieszanych, również w parkach i za drzewieniami przykościelnych, jednak tylko tam, gdzie rosną skupienia bardzo starych dębów, a więc najczęściej w rezerwatach przyrody lub parkach narodowych (Grzywacz 1988). Jest jednym z najbardziej charakterystycznych grzybów zasiedlających drzewa pomnikowe (Zarzyński 2004). Występowanie ozorka dębowego wskazuje więc na istnienie specyficznych warunków ekologicznych i dlatego ten grzyb może pełnić rolę swego rodzaju bioindykatora (Fiedorowicz i in. 2000, Nitare 2000).

Ozorek jest gatunkiem szeroko rozpowszechnionym w strefie klimatu umiarkowanego, występuje jednak miejscowo (Laessøe, Del Conte 1997). W Europie jego zasięg ograniczony jest przede wszystkim do środkowej części kontynentu i Wysp Brytyjskich (Svrček, Vančura 1987).

W Polsce ozorek dębowy jest grzybem nieco częstszym w południowej części kraju (Wojewoda 2003). W północno-wschodniej Polsce ma udokumentowane stanowiska jedynie w Puszczy Białowieskiej (Błoński 1888, 1889, Orłoś 1961, Skirgiełło 1970, 1997, Bujakiewicz 2003) i w Puszczy Piskiej (Abromait 1905, Skirgiełło 1970, Fiedorowicz i in. 2000). Poza tym regionem stanowiska tego gatunku znane są m.in. z okolic Kuźnicy Białostockiej – z terenów położonych obecnie prawdopodobnie poza granicami naszego kraju (Skirgiełło 1946, 1970) oraz z okolic Elbląga (Kaufmann 1890, za Skirgiełło 1970). Nowe stanowiska ozorka dębowego (ryc. 1) odnotowano na obszarach bardzo słabo zbadanych pod względem mikologicznym:

Be 52: Pojezierze Olsztyńskie, Kudypy, Leśne Arboretum Warmii i Mazur (53°46' N, 20°22' E); grupa pomnikowych dębów szypułkowych, na martwym, częściowo pozbawionym kory pniu, trzy owocniki u podstawy pnia; 11.11.2005 r.; pięć owocników na wysokości 20-50 cm; 22.09.2006 r.

Be 62: Pojezierze Olsztyńskie, rezerwat „Las Warmiński”, oddział 656 (53°40' N, 20°30' E); grąd, na dębie szypułkowym, trzy owocniki na wysokości 1,5-3m; 03.09.2005 r.

Be 62: Pojezierze Olsztyńskie, Nadleśnictwo Nowe Ramuki, oddział 712 (53°38' N, 20°27' E); dąb *Quercus robur* przy szosie Stawiguda-Łańsk, w otoczeniu drzewostanów sosnowych, pojedynczy owocnik na wysokości 1 m; 30.08.2005 r.

Be 83: Pojezierze Olsztyńskie, rezerwat „Dęby Napiwodzkie” (53°30' N, 20°39' E); grąd, na dwóch dębach szypułkowych *Quercus robur* kilkanaście owocników na wysokości 1-15 m; 17.08.2005 r.

Be 83: Pojezierze Olsztyńskie, Wikno, grupa pomnikowych dębów *Quercus robur* przy ujściu rzeki Koniuszanka do jeziora Omulew, koło leśniczówki Wikno (53°28' N, 20°31' E); na dwóch drzewach, jeden i dwa owocniki u podstawy pni; 24.09.2005 r.

Be 83: Pojezierze Olsztyńskie, rezerwat „Koniuszanka II” (53°28' N, 20°31' E); na martwym, pozbawionym kory pniu dębu szypułkowego (dąb „Cesarza Wilhelma”), pięć owocników na wysokości 20-50 cm; 08.09.2006 r.

Bf 68: Kotlina Biebrzańska, Biebrzański Park Narodowy, uroczysko Grzędy (53°37' N, 22°47' E); grąd, na dębie szypułkowym, pojedynczy owocnik u podstawy pnia; 15.09.2005 r.

Przedstawione stanowiska uzupełniają dotychczasową wiedzę o rozmieszczeniu ozorka na obszarze kraju i dostarczają nowych informacji o różnorodności gatunkowej i bogactwie przyrodniczym Lasów Kudypskich, Puszczy Nidzickiej i Biebrzańskiego Parku Narodowego, a zwłaszcza położonych w ich obrębie terenów objętych ochroną rezerwatową.

SUMMARY

Localities of *Fistulina hepatica* L. in north-eastern Poland

The beefsteak fungus *Fistulina hepatica* is considered a fairly rare species in Poland, and in some regions, e.g. north-eastern Poland, a rare one. Most published information about the occurrence of *Fistulina hepatica* comes from the southern part of the country. The present work gives a description of seven new localities of this species found between 2005-2006 in the north-eastern Poland (Kudypy Forest District, Nidzica Large Forest, Biebrza National Park). All localities of this species were found in forest habitats, on trunks and branches of living or (rarely) dead oaks *Quercus robur*. *Fistulina hepatica* is a species legally protected in Poland, in Polish edition of "Red Book" of macromycetes it is situated in the category of rare species (R category).

PIŚMIENNICTWO

- Abromait J. 1905. *Bericht über die 43 Jahresversammlung in Culm am 7. October 1904*. Schr. physik.-ökon. Ges. Königsberg 46: 50–83.
- Błoński F. 1888. *Spis roślin skrytokwiatowych zebranych w r. 1887 w Puszczy Białowieskiej*. Pamiętn. Fizjogr. 8: 75–96.
- Błoński F. 1889. *Spis roślin zarodnikowych zebranych lub zanotowanych w lecie w r. 1887 w puszczach: Białowieskiej, Świsłockiej i Ładzkiej*. W: Błoński F., Drymer K. (red.). *Sprawozdanie z wy-cieczki Botanicznej, odbytej do Puszczy Białowieskiej, Ładzkiej i Świsłockiej w 1888 roku*. Pamiętn. Fizjogr. 9: 55–115.
- Bujakiewicz A. 2003. *Puszcza Białowieska ostoją rzadkich i zagrożonych grzybów wielkoowocnikowych*. Parki nar. Rez. przyr. 22 (3): 323–346.
- Domański S., Orłoś H., Skirgiełło A. 1967. *Grzyby (Mycota)*. III. Instytut Botaniki PAN, Warszawa.
- Fiedorowicz G., Lisiewska M., Dynowska M. 2000. *Gatunki grzybów monitorowanych w Mazurskim Parku Krajobrazowym*. W: Lisiewska M., Ławrynówicz M. (red.). *Monitoring grzybów*. Sekcja Mikologiczna PTB, Poznań–Łódź: 73–79.

- Grzywacz A. 1988. *Grzyby leśne*. PWRiL, Warszawa.
- Kaufmann F. 1890. *Pilze der Elbinger Umgegend, gesammelt, farbig gezeichnet und getrocknet*. Schriften Natursforsch. Gesellsch. Danzig N.F. 7 (2): 72–84.
- Laessøe T., Del Conte A. 1997. *Grzyby. Wielka Księga*. Wyd. Wiedza i Życie, Warszawa.
- Nitare J. 2000. *Svampar*. W: Nitare J. (red.). *Signalarten. Indikatorer på skyddsvärd skog*. Skogsstyrelsens förlag, Jönköping: 213–375.
- Orłóš H. 1949. *Grzyby jadalne i trujące*. Spółdzielnia „Las”, Warszawa.
- Orłóš H. 1961. *Badania ekologiczne nad mikoflorą niektórych typów lasu w Białowieckim Parku Narodowym*. Prace IBL 229: 57–106.
- Rozporządzenie 2004. *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 lipca 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących grzybów objętych ochroną*. Dz.U. z dnia 28 lipca 2004 r., nr 168, poz. 1765.
- Skirgiełło A. 1946. *Przyczynek do znajomości flory mikologicznej okolic Kuźnicy Grodzieńskiej*. Acta Soc. Bot. Polon. 17 (2): 239–251.
- Skirgiełło A. 1970. *Materiały do poznania rozmieszczenia geograficznego grzybów wyższych w Europie*. III. Acta Mycol. 6 (1): 101–123.
- Skirgiełło A. 1997. *Fungi: Aphyllophorales*. W: Faliński J.B., Mułenko W. (red.). *Cryptogamous plants in the forest communities of Białowieża National Park. Ecological Atlas (Project Crypto 4)*. Phytocoenosis 9 (N.S.), Suppl. Cartograph. Geobot. 7, Warszawa–Białowieża.
- Svrček M., Vančura B. 1987. *Grzyby środkowej Europy*. PWRiL, Warszawa.
- Wojewoda W. (ed.). 2000. *Atlas of the geographical distribution of fungi in Poland 1*: 5–7. W: Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- Wojewoda W. 2003. *Checklist of Polish larger Basidiomycetes*. W: Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- Wojewoda W., Ławrynówicz M. 1992. *Czerwona lista grzybów wielkoowocnikowych zagrożonych w Polsce*. W: Zarzycki K., Wojewoda W., Heinrich Z. (red.). *Lista roślin zagrożonych w Polsce* (wyd. 2). Instytut Botaniki im. W. Szafera, PAN, Kraków: 27–56.
- Wojewoda W., Ławrynówicz M. 2006. *Red list of the macrofungi in Poland*. W: Mirek Z., Zarzycki K., Wojewoda W., Szeląg Z. (red.).

Red list plants and fungi in Poland. W. Szafer Institute of Botany,
Polish Academy of Sciences, Kraków: 53–70.

Zarzyński P. 2004. *Zespół grzybów rozkładających drewno sędziwych
dębów i lip.* Sylwan 4: 22–26.